

ԱՄՍՈՒԱՅ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ԵՐԿՈՒ ՀԱՏՈՒԱԾՆԵՐԸ

Պ. Գ. Ե. «Լուսաշ»-ի № 7—8-ում «Իսկական պատճառները» խորագիր կրող մի յօդուածում աշխատում է ցոյց տալ, թէ արդեօք ինչո՞ւ ռուսահայերը չեն օգնում իրենց աղէտնալ եղբայր տաճկահայերին: Շատ գեղեցիկ ցանկութիւն՝ որոշել, ջոկել այն պատճառները, որոնք արգելք են լինում ռուսահայերին օգնութեան ձեռքը մեկնել տառապեալ մարդու: Այս ցանկութեամբ դիկավարուելով և անաշուղատելով կարելի էր որոշ եզրակացութիւն առաջ բերել վերջին ժամանակուայ պօլեմիկայի մասին, մի պօլեմիկայի, որը տեսց բաւական երկար, որը աւելի շատ բառեր կուտակեց մեր իրականութիւնը լուսաբանելու շտեմարանում, քան եկաւ մի որոշ և դրական կարծիքի, որ հիմնուած լինէր ազգի անցեալի և ներկայի խոհեմ հասկացողութեան վրայ:

Յօդուածի առաջին մասի վերաբերմամբ մենք ոչինչ չունենք ասելու. մենք, ընդհակառակը, պնդում ենք, որ եթէ հայը ծառայէր ոչ անձի, այլ գործի իւր ամբողջ պատմութեան ընթացքում, հայերի վիճակը այժմ բոլորովին այլ կլինէր, եթէ ամեն մի հայ իւր ամբողջ կեանքի ընթացքում ջանար իւր ոյժերի չափ օգտակար լինել մի ընդհանուր գործի և իւր աշխատանքը միացնէր ընդհանուր շինարար գործունէութեան, մի կողմը թողնելով թէ անձնական հաշիւները և թէ սնափառութիւնն ու փառասիրութիւնը, այն ժամանակ հայկական կուլտուրան քսաներորդ դարու սկզբում բոլորովին այլ պատկեր կը ներկայացնէր և մենք չէինք նախանձի ոչ բուլղարացիներին, ոչ իտալացիներին, ոչ սերբիացիներին:

Բայց հայոց ազգը մի պատմական առեղծուած է: Հայկական իրականութիւնը չի համապատասխանում ոչ մի մեղ յայտնի սոցիալական օրէնքներին: Այստեղ ամեն ինչ հիմնուած է բոլորովին այլ սկզբունքի վրայ. այստեղ ազգ չկայ, այլ կան անհատներ, որոնք իրար հետ կապուած են միմիայն նորանով, որ մի եկեղեցու են պատկանում. եկեղեցում նրանք հայ են, դուրսը, ուր իսկական ազգային բարգաւաճման ասպարէզ է բացւում նրանց

առաջ, նրանք անջատ են, որովհետեւ... մեր ազգութիւնը քողարկուում է մեր մէջ գոյութիւն ունեցող աւելի ուժեղ կողմերով:

Նախ և առաջ հայը—վաճառական է և այդ գգալի է ամեն քայլափոխում. ներկայ դարում Սովորատէսներ, որոնք բացօդեայ քարոզելով պահպանէին որոշ գաղափարներ (ոչ գիտական-փիլիսոփայական ի հարկէ) անհնար է: Այժմ կուտուրան պահանջում է մեծ մտաւոր-բարոյական աշխատանք և նաև մեծ դրամազուխ. իրօք ձր ունևոր կամ հարուստ հայ մարդը ինքնայօժար օգնութեան ձեռք է պարզել տառապող ազգի, իսկ նմ դիմում մատունադրական տեղեկութիւնների, որոնց դիմում է պ. Գ. Ն. մէջ չը գիտենք, ինչ շարժառիթներ են գոյութիւն ունեցել պատմական շրջաններում: Մենք առանց մատնացոյց անելու փաստիւր վրայ, խիստ շօշափելի ամփոփումներով պիտի խօսենք ներկայի մասին:

Դժուար է մատնացոյց անել գէթ մի օրինակի, ուր նուիրատուութիւն կատարուած լինի առանց արտաքին ազդեցութեան, ինքնաբերաբար, իբրև նուիրաբերողի ներքին ձայն: Մինչև Շամախին չը քանդուեց, ոչոք ոչ մի կոպէկ չէր ուղարկում Շամախում կիսասոված կիսամերկ ման եկողներին. մինչև հայկական կոտորած չի սկսւում, ոչ ոք չի էլ մտածում գիւղացու վիճակի բարւոքման մասին, մինչև մի դրական դէմք չի մեռնում, ևրբ յայտնւում է, որ նա կամ կիսասովամահ է եղել կամ մի քանի դրօշ չունի իւր անձը թաղելու, ձր հայ մարդն է մտածում այդպիսի գործիչների վիճակը ապահովելու մասին: Իսկ երբ մէկը մեռնում է, անմիջապէս սկսւում է ծաղրելի յանձնաժողովների կազմակերպութիւնը, կարծում ենք այս այնպիսի ամփոփումներ են, որ ոչ մի անհատական փաստի վրայ մատնացոյց անելու անհրաժեշտութիւն չկայ:

Անցնենք միւս մասի. պ. Գ. Ն. ասում է թէ՝ ռուսահայերը տաճկահայերին տուել են «մի քանի միլիօն ռուբլի» և ապա աշխատում է ցոյց տալ թէ ինչպէս տաճկահայերը ոչ «մի կոպէկ» չեն ուղարկել մեզ, ռուսահայերիս: Այժմ, երբ ամբողջ քաղաքակիրթ աշխարհը ճիգ է թափում վերացնել գոյութիւն ունեցող ատելութիւնները մինչև անգամ երկու այլազգի և այլադաւան ցեղերի մէջ, մենք կարծում ենք պէտք է քարոզել կապը ամրացնել առանց այն էլ քաղաքապէս և տնտեսապէս քայքայուած հայոց ազգի երկու մեծ ճիւղերի մէջ: Ազգային բարգաւաճման ձգտող բոլոր խելամիտ անձանց առաջին իսկ նպատակը պիտի լինի վերացնել և ոչնչացնել Արդիւ Համիդի և պատմական հանգամանքների ստեղծած այն մեծ վիւր, որը մինչև օսմանեան սահմանադրութեան

վերսկսուելը անմերձենալի անդունդ էր ստեղծում մի ազգի այդ երկու ճիւղերի մէջ: Այժմ, երբ հնարաւորութիւն կայ նախկին կապը վերսկսել, ամեն մարդու պարտականութիւնն է վերանորոգել և ազգային կեանքի կապը: Մենք պարտաւոր ենք հրաւիրել մեր ազգային նշանակութիւն ունեցող խնդիրները վճռելիս նաև տաճկահայերին: Մենք պիտի ստեղծենք մի ընդհանուր հայկական մարմին: Ուրեմն թողնենք անցեալի սխալները և առաջ ընթանանք նոր շաւղով ձեռք ձեռքի տուած տաճկահայի հետ. «ոյժը միութեան մէջ է»։ ահա այս դէպիցը պիտի կրի և մեր ազգային ընդհանուր դրոշակը:

Բայց մենք մի փոքր շեղուեցինք և չսասցինք թէ ինչու տաճկահայը չի օգնել ռուսահային:

Ասէք խնդրեմ, երբ տաճկահայ ընդհարումները ժամանակ, մի ականատեսի նկարագրութեամբ՝ բոցի ալիքները պատել էին երկինքը և կարմիր բոցային արշալոյսը երկինք էր բարձրացնում աղէտեալների ձայնը, իսկ ցածում զնդակների տղզոցը ականջ էր խլացնում, երբ դիակները չէին հասցնում գեանում. ամփոփել և գետն էին թափում, որը մարդկային արիւննով էր բուրում—այս վիճակի մէջ ամբողջ ռուսահայ հասարակութիւնը, որը ականատես անգամ չի եղած, այլ միմիայն լրագիրներով է գաղափար կազմել այդ աղէտների մասին, մի վայրկեան մտածել է օգնել որեւէ մէկին և մանաւանդ տաճկահային, որը նոյն միջոցին եղել է նաև մի քանի տեղ նոյն վիճակի մէջ, պիտի ասեմ պ. Գ. Ն.-ի խօսքերով—«ի հարկէ ոչ»:

Այժմ երևակայէք, որ «վերջին քսան և հինգ տարուայ ընթացքում, երբ ռուսահայերը տուել են թիւրքահայերին մի քանի միլիոններ», այդ իսկ քսանհինգ տարուայ ընթացքում և գուցէ մի փոքր էլ աւելի ամբողջ տաճկահայաստանը եղել է Աբգիւլ Համիդի երկաթի ճիրանների տակ: Կրակ, բոց, զնդակ, աւեր և թալան չեն պակասել տաճկահայ ոչ աղքատի և ոչ հարուստի վրայից: Ասածներս բառեր չեն, այլ խիստ քաջ յայտնի իրական փաստեր: Ուրեմն այժմ հակադասէք վերևի պատկերի այս տողերը և կարծեմ այլևս անհրաժեշտութիւն չի լինի բացատրել թէ՛ ինչու տաճկահայերը մեղ ռուսահայերիս չեն օգնել: Այն ժամանակ, երբ Դոլլիցինը իւր ոճրագործութիւնը կատարեց ռուսահայերի դէմ, միմիայն քաջ Օրմանեանն էր, որ յանդգնեց սուլթան Աբգիւլ Համիդի տէրութեան սահմանից բողոք ուղարկել: Ամբողջ տաճկահայութիւնը կարող է պատահել անկիւններում բողոքեց այդ ակոռի դէմ, բայց հրապարակի վրայ «խոնարհ ծառաներ» մնացին:

Ես մի կողմնեմ թողնում բնական տնտեսական քայքայումը, որին ենթակայ է տաճկահայը և որպիսի վիճակը բարեոքելու համար անհրաժեշտ է երկար, տոկուն և արգիւնաւէտ կուլտուրական աշխատանք:

Կարող է բուսահայը յոգնած լինել օգնելուց, բայց յանուն մարդասիրութեան նա պարտաւոր է շարունակել իւր եղբայրական օգնութիւնը, և պիտի օգնել ոչ թէ յանուն տաճկահայերի փրկութեան, այլ պէտք է օգնել յանուն տաճկահայերի և ուրեմն համայն հայերի բարգաւաճման, այդ բարգաւաճման մէջ է հայութեան ոյժը, և եթէ չէք ցանկանում, որ հայը իսպառ կորցնի իւր ֆիզիօնօմիան, պիտի աջակցէք փոխադարձ օգնութեան գործին: Մենք տանք ինչ ունենք, իսկ մեզ տան այն՝ ինչ մեզ պակասում է: Ուրեմն հեռու մեզանից ատելութեան գաղափարը:

Ա. Վ.

ՆԱՄԱԿ ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏԻՑ

Վեհ. Կաթողիկոսի օժման հանդիսին, ինչպէս յայտնի է արդէն, աշխարհիս ամեն կողմից հաւաքուել էր խուռն բազմութիւն և դոցա հետ միասին բաղմաթիւ պատգամաւորներ զանազան քաղաքներից և համայնքներից, ներկայացուցիչներ հոգևորականութեան, զպրօքների, բարեգործական և այլ ազգային բազմատեսակ հաստատութեանց:

Պատգամաւորներից և ներկայացուցիչներից շատերի վերայ իրանց առաքողները պարտք էին դրել իրենց իղձերն ու ցանկութիւնները մատուցանել Վեհ. Հայրապետին և մասնակցել այն բոլոր խորհրդածութիւններին, որ տեղի կունենային էջմիածնում Վեհ. Կաթողիկոսի հրամանով ազգային էական խնդիրների վերաբերութեամբ:

Այս հանգամանքից դրդուած պատգամաւորներից ոմանք դիմումներ արին որոնց հարկն էր և խնդրեցին, որ բոլոր պատգամաւորները միասին ներկայանան Վեհ. Հայրապետին թէ շնորհաւորութիւններ մատուցանելու և թէ մասնակցելու պատգամաւորական խորհրդներին, որ լինելու էին վեհարանում: Նոցա պատասխանեցին, որ այդ բանը տեղի կունենայ երկուշաբթի օրը: